

Daria Bruszevska

Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej "Tropy literatury i kultury popularnej: między powtórzeniem a nowością", Olsztyn 10-11 kwietnia 2013 roku

Prace Literaturoznawcze 1, 333-338

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Daria Bruszevska

Sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji naukowej *Tropy literatury i kultury popularnej: między powtórzeniem a nowością*. Olsztyn, 10–11 kwietnia 2013 roku

Konferencja *Tropy literatury i kultury popularnej: między powtórzeniem a nowością* stanowiła kontynuację spotkania, do którego doszło dwa lata wcześniej. W kwietniu 2011 roku pod hasłem *Mody w literaturze i kulturze popularnej* dyskutowano o zjawiskach dotyczących teorii i praktyki kultury, nazwanej przez Marka Krajewskiego dominującą.

Dwa lata po *Modach...* przyszedł czas na *Tropy...* Organizatorzy, a więc dr hab. Sławomir Buryła, dr Danuta Ossowska i dr Lidia Gąsowska z Instytutu Filologii Polskiej UWM, ponownie zaprosili do Olsztyna filologów, medioznawców, socjologów, kulturoznawców oraz przedstawicieli innych dyscyplin nauki, by raz jeszcze zastanowić się nad zasadami rządzącymi kulturą popularną. Tym razem za zadanie postawiono sobie próbę namysłu nad potrzebą oryginalności i nowości w popkulturze oraz jej upodobaniem do powtórzenia, seryjności i recyklingu.

Pierwszy dzień konferencji, 10 kwietnia 2013 roku, rozpoczęły obrady plenarne, w czasie których swoje wykłady wygłosili honorowi goście. Profesor UAM, dr hab. Grażyna Gajewska, w wystąpieniu zatytułowanym *Od realizmu do science fiction – w poszukiwaniu metafor do opisu postindustrialnego i postbiologicznego świata*, zaprezentowała powody, dla których fantastyka może być dobrym sposobem na wyrażenie współczesnych problemów. Badaczka podała kilka trafnych przykładów dzieł sytuujących się w obrębie kultury popularnej i cechujących się istotnymi walorami artystycznymi, polemizując w ten sposób z teoretykami, których – posługując się metaforą Umberta Eco – można byłoby nazwać Apokaliptykami. Profesor UKSW, dr hab. Brygida Pawłowska-Jądrzyk, w referacie *Hiperbola w przekazie reklamowym (i nie tylko)* wskazała przyczyny niezwykle atrakcyjności tego tropu oraz przedstawiła różne strategie jego realizacji, dowodząc tym samym jego popularności i produktywności. Trzeci z zaproszonych gości, profesor SWPS, dr hab. Mariusz Czubaj, w wystąpieniu *Styl i sygnowanie. O zarządzeniu narracjami*, zwrócił uwagę na różne rodzaje rozumienia pojęcia narracji, zaznaczając jednocześnie, że dla toku jego rozważań najistotniejsze znaczenie miało pojmowanie narracji jako praktyki opowiadania i typu interakcji (immanentnej, intertekstualnej, pragmatycznej i performatywnej). Badacz wskazał na dwa typy narracji – starego i nowego typu, przy czym ilustracją dla pierwszego z nich były fragmenty prozy Lee Childa, drugiego

zaś powieść George'a R. R. Martina. Czubaj zauważył, że współczesna proza chętniej niż miało to miejsce w przeszłości, rezygnuje z bohaterów, którzy byłiby dla czytelnika przewodnikami w toku całej narracji. Tym samym, jak stwierdził autor *Antropologa w mieście grzechu*, celem tak skonstruowanej opowieści staje się subwersywność gatunkowa prowadząca do wywołania niepokoju u odbiorcy.

Po wystąpieniu profesora Czubaja odbyła się dyskusja. Następnie zarządzono krótką przerwę. Dalszy porządek obrad przebiegał w zgodzie z podziałem na cztery sekcje.

Pierwszy panel w sekcji A zgromadził badaczy zainteresowanych problematyką stosunku literatów do języka popkultury. Dr Marcin Telicki mówił o tekstach Tadeusza Różewicza, Doroty Masłowskiej i Tomasza Majerana, w których autorzy posłużyli się pastiszem języka kultury popularnej. Twórczość Różewicza powróciła także w referacie mgr Darii Murlikiewicz – przyrzekała się ona elementom popkultury pojawiającym się w twórczości autora *Kup kota w worku*. Jako następny głos zabrał mgr Grzegorz Jędrak. W wystąpieniu „*Van Morrison, Jim Morrison, Pati Smith, Jimi Hendrix się drą*” – o kierunkach recyklingu, popkulturze i literaturze mówił o coraz bliższych związkach literatury i popkultury (wyrażających się na przykład w dwukierunkowości recyklingu), czego dowody odnaleźć można w twórczości Andrzeja Sosnowskiego oraz Marcina Świetlickiego.

Z referatu mgr Anny Figi, która przyjrzała się bohaterom najnowszej polskiej prozy, można było wnioskować, że rodzimi autorzy postrzegają kulturę popularną jako zagrożenie dla jednostki. W takim ujęciu prowadzi ona nie tylko do karykaturalizacji wyglądu bohaterów, lecz także wpływa negatywnie – poprzez formułę życia zastępczego – na ich kontakty z innymi. Dr Lidia Gąsowska, w wystąpieniu *Marysuizm (o popularnych tropach kreacji postaci w literaturze fanowskiej)*, skupiła się natomiast na problemie (nieświadomie karykaturalnego) konstruowania bohaterów pozbawionych wad, pięknych, mądrych, uwielbianych przez otoczenie.

Ostatnie referaty sekcji A podjęły problem funkcjonowania inteligenta w popkulturze. Mgr Piotr Przytuła wyjaśniał w swoim wystąpieniu *Jak nerdowie wymyślili współczesny przemysł rozrywkowy?*, zauważając, że to właśnie ta grupa społeczna okazała się nie tylko doskonałym konsumentem wytworów popkultury, lecz także i jej współtwórcą.

Dr Kamila Bialik przyjrzała się natomiast najnowszej książce Jerzego Stuhra i dostrzegła w niej świadectwo paradoksów, jakie mają miejsce w przypadku funkcjonowania takich postaci jak autor *Tak sobie myślę...* Z jednej strony, krytykuje on popkulturę, z drugiej – korzysta z jej dobrodziejstw.

Sekcję B otworzyły referaty poświęcone istotnym dla kultury popularnej zjawiskom: kiczowi (*Kicz jako kategoria procesualna: rekonceptualizacja z pozycji konfiguracyjizmu* wygłoszony przez mgra Przemysława Jaworskiego)

i szybkości (mgr Ewelina Suszek, *Szybkość jako produkt popkultury. Trop nowej kategorii estetycznej*). Mgr Tomasz Umerle wskazał natomiast przeszczerzenie, które mogą stać się interesujące dla współczesnego literaturoznawstwa, wśród nich – refleksję nad twórczością i autorstwem w świecie dominacji praktyki codziennych.

Drugi panel w sekcji B rozpoczął się referatem mgra Andrzeja Tadeusza Staniszewskiego, który podjął temat gatunku w kulturze popularnej, zauważając, że w tej sferze za gatunek najlepiej uznać (podatny na zmiany) zbiór konwencji i strategii nadawczo-odbiorczych oraz swoistą markę. Mgr Urszula Pawlicka przyjrzała się z kolei niezwykle popularnym dziś memom, które w jej ujęciu stają się jednostkami tekstu, fragmentami, które zapożyczone, przetworzone i zremiksowane są szansą na wytworzenie nowych znaczeń. O zjawisku remiksu mówiła także dr Marta Więckiewicz, która poddała analizie „Sztuczne Fiołki” – magazyn, którego autorzy przetwarzają dzieła malarskie i sytuują je w nowym kontekście. Zdaniem prelegentki, takie praktyki są nie tylko nośnikami wiedzy o tendencjach w sztuce, lecz także metaforą współczesnej kultury.

Kolejna część referatów oscylowała wokół zagadnień strategii obcowania z dziełem w przestrzeni popkultury (mgr Marta Gołda: *Odbiorca detektyw – poziomy odbioru narracji transmedialnych* oraz mgr Maciej Maryl: *Czytanie romansu online: kolektywny odbiór literatury popularnej w Internecie*). Mgr Joanna Wróbel próbowała odpowiedzieć na postawione przez siebie pytanie *Polskie seriale codzienne – fenomen polskiej telewizji?*, dostrzegając, że niezwykła popularność tych produkcji wydaje się niezrozumiała w kontekście panującej obecnie mody na seriale nowej generacji, znacznie bardziej przecież angażujące widza i proponujące mu rozrywkę na nieco wyższym poziomie.

Sekcję C zapoczątkowały referaty dotyczące problematyki żydowskiej pojawiającej się w przestrzeni popkultury. Dr Tomasz Łysak zaproponował spojrzenie na komedie *stand-up*, które podejmują grę z popularnymi reprezentacjami Holocaustu, zaś mgr Anna Radzewicz-Bork poruszyła kwestię uproszczonego odbioru dzieła Zofii Kossak-Szczuckiej *Dekalog Polaka*, któremu to pisarka zawdzięcza dziś opinię antysemitki.

Po przerwie zmienił się główny temat wystąpień. Dr Mariusz Kraska podjął się zadania opowiedzenia o konwencji kryminału w prozie wysokoartystycznej, która w jego propozycji zyskuje miano poetyki ludycznej. Dr Arleta Galant w swoim referacie poświęconym *Dochodzeniu* Ewy Marii Slaskiej wskazała natomiast na sposoby modyfikacji gatunku, jakim jest kryminał milicyjny. Kwestia adaptacji gatunków w obszarze popkultury oraz temat kryminału – tym razem w znaczeniu potocznym – powróciły także w kolejnym wystąpieniu: mgr Monika Wycykał poddała analizie opowieści, które nazywa współczesnymi gawędami więziennymi.

Kolejny panel przyniósł refleksję nad twórczością adresowaną do dzieci i młodzieży – dr Elżbieta Kruszyńska skupiła się na kryminałach przeznaczonych dla młodych odbiorców, zaś dr Anna Nosek przedstawiła rodzaje komizmu pojawiające się w podlaskiej poezji dedykowanej najmłodszym czytelnikom.

W sekcji D mówiono o roli folkloru w kształtowaniu tożsamości narodowej mieszkańców Stanów Zjednoczonych (mgr Anna Samborowska) oraz o zjawiskach kulturowych, które wpływają na świadomość narodową i etniczną Szwedów (dr Maciej Krzemiński).

Po przerwie głos zabrał dr Piotr Sobolczyk, który poruszył problem przedstawienia homoseksualistów w gatunku *chick-lit*. Mgr Emilii Konwerskiej do zaobserwowania przemian w obrazie geja posłużyła natomiast literatura gejowska. Prelegentka wskazała także skutki wejścia powieści homoseksualnych do obiegu *mainstreamowego*.

11 kwietnia referenci zebrani w sekcji A dyskutowali o strategiach uprzystępniania dzieł (dr hab. Zbigniew Chojnowski, prof. UWM), czynienia autora pociągającym dla odbiorców (mgr Marta Teresa Nowicka) oraz nadawaniu okładce znaczenia marketingowego (dr Magdalena Lachman).

Kolejne referaty poruszały kwestię powrotów w kulturze – mgr Olga Knapek spojrzała na *Balzakiana* Jacka Dehnela jak na „poradnik powtórzenia”, zauważając, że „nowy” pisarz sięga nie tylko po „stare” środki wyrazu, lecz także na nowo przepisuje pewne wątki. Mgr Justyna Hanna Orzeł w referacie *Poezja oralna współcześnie – renesans, recykling czy nowość?*, spróbowała uchwycić związek najnowszych przykładów interesującej jej twórczości z poezją dawną.

Ostatni panel sekcji A przyniósł rozważania mgr Zofii Grzesiak nad eksperymentem, dokonany przez Jonathana Safrana Foera, polegającym na stworzeniu nowego tekstu z fragmentów *Sklepów cynamonowych* Brunona Schulza. Dr Agnieszka Jezierska-Wiśniewska poddała z kolei analizie konwencje, nazwane przez nią (post)popularnymi, a odnalezionymi w *Żądzy* Elfride Jelinek i *Drwalu* Michała Witkowskiego. Sekcję zamknął referat mgr Agnieszki Michniewicz, która przyjrzała się „włoskim fascynacjom popkultury”.

W sekcji B najwięcej uwagi poświęcono kwestii powtórzenia i powrotów do przeszłości. Mgr Dawid Głownia refleksji poddał kulturę japońską, dowodząc, że seryjność i repetycja nie muszą być czymś złym dla jej rozwoju, a wręcz przeciwnie – umiejętne i intrygujące wykorzystanie znanego motywu budzić może podziw u odbiorcy. Dr Katarzyna Szalewska dała w swoim referacie wyraz tęsknoty popkultury za „uobecnieniem przeszłości”. Zdaniem prelegentki, objawia się ona w toposie bohatera – historyka, który razem z czytelnikiem stara się odkryć zagadki historii.

Dużym zainteresowaniem badaczy cieszył się także *steampunk*. Refleksja nad tym zjawiskiem pojawiła się w referatach mgra Oskara Kalarusa (*Manierystyczne korzenie steampunka. Próba interpretacji nurtu*) oraz mgr Darii Jankowiak (*Steampunk po polsku – ujęcie popkulturowe*).

Mgr Olga Szadkowska przyjrzała się z kolei postaci *self-made mana* jako bohaterowi pojawiającemu się w literaturze XIX wieku, a jednocześnie wiele zawdzięczającemu motywom zaczerpniętym ze starożytności. Spojrzenie w przeszłość zaproponowała także dr Iwona Mikołajczyk, prezentując referat *Znaki kultury popularnej w sztuce dwudziestowiecznej*. Dr Paweł Kuciński podjął natomiast problematykę symulakryczności w kontekście reklamy i jej oddziaływania (kształtowania) na pragnienia odbiorców.

W sekcji C dr Monika Wąsik zaprezentowała referat *Volksstück jako wiecznie żywa tradycja. Krytyczne repetycje dramatu ludowego w XX wieku*, dostrzegając, że najmłodsze pokolenie dramaturgów zauważa w tym gatunku potencjał pozwalający tworzyć przedstawienia dla publiczności masowej. Podobnie jak *Volksstück*, na swoje ciągle odradzanie może liczyć i gotycyzm. Dr Adam Mazurkiewicz zaprezentował trzy strategie, dzięki którym popkultura „odzyskuje” ten nurt. Zaliczył do nich: rekonstrukcję, unieważnienie śmiechem i reinterpretację (dokonywaną w kontekście współczesnej wrażliwości estetycznej).

Po przerwie ponownie nawiązano do zagadnień powrotów i ciągłego przetwarzania w kulturze popularnej – tym razem referenci przyjrzeni się toposowi pioniera (mgr Paweł Lewandowski), postaci Samsona (mgr Natalia Fomenko) oraz Batmana (mgr Michał Leliński).

Tematyka ta miała swoją kontynuację w kolejnej części sekcji C, w której mówiono przede wszystkim o nostalgii w kulturze popularnej. Mgr Diana Karwowska przyjrzała się sposobom konstruowania narracji o latach pięćdziesiątych, dostrzegając w nich sposób autorów na opowiedzenie zarówno o czasach dzieciństwa czy zachłyśnięciu się zachodnią kulturą, jak i o straconych szansach: politycznych oraz ekonomicznych. Wątek popkulturowych powrotów do przeszłości podjęła także mgr Daria Bruszevska, podając refleksji seriale, wśród których znalazły się produkcje, będące nostalgicznym ujęciem młodości (*Cudowne lata, Różowe lata siedemdziesiąte*), czasów rozkosznej nieświadomości (*Mad Men*) czy popkulturowej tęsknoty za jej (popkultury właśnie) własną przeszłością (liczne nawiązania w *Simpsonach* czy *Futuramie*). O popularność kryminałów retro pytała z kolei mgr Martyna Steckiewicz, analizując twórczość polskich autorów tego gatunku. Prelegentka zauważyła, że pisarze stosują różne strategie, by oddać klimat opisywanej epoki. Niektórzy zarzucają odbiorcę mnóstwem informacji, mających świadczyć o ich znajomości ówczesnego świata. Są jednak i tacy twórcy, którzy podejmują innego rodzaju grę – w swoje dzieła wplatają wyraźne znaki współczesności.

Konwencjom i schematom gatunkowym podporządkowana została pierwsza odsłona sekcji D. Prelegenci podjęli w niej namysł nad *spaghetti westernem* (mgr Michał Adamski), kinem Quentina Tarantino i jego dalekowschodnimi inspiracjami (mgr Przemysław Kantyka) oraz schematycznością i progresywnością kina głównego nurtu (mgr Katarzyna Żakieta).

Ciekawą problematykę podjęła w swoim wystąpieniu także dr hab. Alina Naruszewicz-Duchlińska, która zbadała przykłady internetowego hejterstwa, upatrując w nim nie tylko strategii komunikacji, lecz także jej zakłócenia. Mgr Natalia Gołębiowska przygotowała z kolei wystąpienie, w którym szukała odpowiedzi na pytanie, czym był rap wcześniej, a czym jest (może być) we współczesnej kulturze.

Ostatni panel sekcji D przyniósł rozważania na temat seksualności w kulturze obnażania (mgr Anna Tomzik) oraz quasi-pornografii reprezentowanej na przykład przez bestsellerową książkę *50 twarzy Greya* (mgr Magda Marta Ciereszko).

Referaty, uzupełnione dyskusjami, stały się inspirującym przeglądem tropów literatury i kultury popularnej, świadczącym o niezwyklej dynamice praktyk kulturowych. I chyba nie miał racji Tomasz Kozłowski, gdy przypisywał kulturze popularnej przyuczanie do bezrefleksyjności¹. Zgromadzeni w Olsztynie badacze wskazali wiele dowodów na to, że uczestnicy popkultury potrafią świadomie korzystać z jej dobrodziejstw, bo – jak pisał we wstępie do polskiego wydania swojej książki Henry Jenkins – „Poprzez zabawę z kulturą popularną nabywamy dziś nowych umiejętności. Jako fani, gracze, twórcy blogów uczymy się nowych sposobów wykorzystywania mediów do własnych celów”². Sama zaś konferencja *Tropy literatury i kultury popularnej* może uchodzić za dowód na to, że – jak dalej mówi Jenkins – „Odkrywamy także sposoby podejmowania współpracy i tworzenia wspólnej wiedzy w celu rozwiązywania zagadek i rozpracowywania złożonych tekstów”³.

¹ T. Kozłowski, *Samotny hulaka. Rzecz o protokulturze ery pop*, Warszawa 2012.

² H. Jenkins, *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*, Warszawa 2007, s. VIII.

³ Tamże.